

# РЕЦЕНЗІЇ

УДК 821.161.2'06.09:929Чендей(049.32)

DOI <https://doi.org/10.31652/3041-1084-2024-3-10>

## До джерел творчості Івана Чендея

## To the sources of Ivan Chendei's work

**Поляруш Ніна Степанівна,**  
*кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри української літератури  
Вінницького державного педагогічного університету  
імені Михайла Коцюбинського  
[orcid.org/0000-0001-9375-8395](https://orcid.org/0000-0001-9375-8395)*

**Рецензія на книгу: Персональна справа Івана Чендея № 18257: Том 1. Історія роману «Птахи полишають гнізда...» / автор ідеї проєкту, упоряд., вст. ст. та наук. ред., комент., добір ілюстр. матеріалу, підгот. до друку додатків д-ра філол. наук, проф. С. Кіраля; підгот. до друку документів справи та окремих комент. канд. філол. наук В. Подриги. Київ; Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2024. Т. 1. 736 с.**

У сучасному літературознавчому дискурсі, з характерними для нього пошуками нових підходів, дослідницьких стратегій та критеріїв наукового аналізу, поява рецензованого видання «Персональна справа Івана Чендея № 18257» — знакове явище не тільки у сфері чендєзнавства, а й загалом у площині вивчення літературного процесу в Україні II пол. XX століття. Творчість І. Чендея, видатного українського письменника, перекладача, автора сценарію всесвітньовідомого фільму «Тіні забутих предків», публіциста, фольклориста, лауреата Національної премії імені Т. Шевченка (1994) посідає чільне місце в історії української літератури другої половини XX століття. У складному вирі суспільно-політичного, культурно-історичного життя І. Чендей вирізнявся не тільки оригінальністю індивідуального стилю, неповторною манерою письма, а насамперед незалежною мистецькою позицією щодо минулого, сучасного і майбутнього Закарпаття, України. У радянські часи «І. Чендей переслідувався за інакодумство, додання

соцреалістичних літературних норм у творчості, висвітлення національних проблем українського народу, злободенних питань свого часу, зокрема звичаїв земляків, бездуховності, кар'єризму, чиношанування, нищення природи, церков, сіл Закарпаття» [2, с. 20]. Дорога письменника до істини, до повного тріумфу — складна й терниста. Попри несправедливу й болючу критику, митець не поступився своїми переконаннями.

Сьогодні творчість І. Чендея є предметом численних літературознавчих досліджень, за його художньою спадщиною захищено п'ять кандидатських дисертацій. Популяризацією творчості письменника слугують фахові перевидання та презентації його творів у різних регіонах України. Незабутнє враження на культурно-літературне середовище справила перша на Закарпатті презентація збірки малої прози І. Чендея «Птах у своєму гнізді», що відбулася у травні 2024 року.

Проведення Всеукраїнської (2007) та Міжнародної (2022) наукових конференцій з нагоди ювілеїв письменника, заснування Міжнародного благодійного фонду імені Івана Чендея (2017), започаткування щорічного Всеукраїнського літературного конкурсу малої прози імені І. М. Чендея (2017), публікація книги «Іван Чендей у колі сучасників» (2017, 2020), створення циклу художньо-документальних фільмів «Ясенова Івана Чендея», «Світло Тіні Івана Чендея», «Криниця Івана Чендея», «Брат Іван», організація літературного фестивалю «Чендей Fest» (2019) — усе це щирий і розмаїтий вияв глибокої пошани й любові до письменника, твори якого і сьогодні «несуть у світовідчувальній — а відтак і художній — своїй палітрі ні з чим незрівнянний аромат сивої, — як і незчисленні віки, що її породили, — правди про трудящу людину, її незбагненно добре і всепрощаюче серце, її відсталений у вічних турботах і праці характер» [4, с. 3].

У пошануванні Івана Чендея, яскравому увиразненні його творчості, потужною, цілісною, високопрофесійною є багаторічна плідна науково-дослідницька праця доктора філологічних наук, професора Сидора Кіраля — автора ґрунтовної монографії «Іван Чендей та Київські критики: епістолярні діалоги» (2021), низки цілого ряду літературознавчих праць, науково-популярних видань, упорядника книги спогадів «Іван Чендей у колі сучасників» (до 95-річчя від дня народження І. Чендея), а також першого тому 10-томної епістолярної спадщини. Дослідження С. Кіраля у царині творчості талановитого закарпатського письменника спрямоване на розширення літературних горизонтів, повноцінне осягнення змісту

національної літератури і мистецтва через вивчення творчості митців різних регіонів України, зокрема Закарпаття.

Новим, упевненим кроком у вивченні творчості І. Чендея став вихід книжки авторитетних учених Сидора Кіраля і Володимира Подриги «Персональна справа Івана Чендея № 18257: Том 1. Історія роману «Птахи полишають гнізда...». Глибока, захоплива, професійно скомпонована книга є етапною не тільки на теренах чендєзнавства, а й усієї гуманітаристики. Видання адресовано (стверджують його автори) філологам, історикам, джерелознавцям та архівознавцям, усім, хто цікавиться життям та творчістю шістдесятників, а також літературно-культурним життям Закарпаття другої половини ХХ століття. Важливим тут є і те, що документи, котрі склали книгу, публікуються вперше.

Концептуальна структура книжки передбачає від упорядників вступного слова (проф. С. Кіраля), у якому чітко з'ясовано питання персональної справи Івана Чендея як джерела вивчення злочинів тоталітарної системи. Пропонуючи увазі читачів корпус документів першого тому персональної справи Івана Чендея за № 18257, який зберігається в Державному архіві Закарпатської області, автор вступного слова переконаний, що «найкращим коментатором на цей раз виступає і сам час, і самі ж документи. Зрештою нехай кожен читач поміркує над абсурдністю звинувачень та провінційністю цькування І. Чендея» [2, с. 25]. Опис поданих документів відповідає археографічним вимогам щодо публікації архівних матеріалів.

Особливе враження на читача справляє розлогая стаття проф. С. Кіраля «Роман Івана Чендея «Птахи полишають гнізда...» в контексті критики, цензури, архівних документів та сьогодення». Стрижнева проблема, якою переймається дослідник, реалізується сміливо і послідовно: від його задуму, історії створення і написання, цькування роману радянською заідеологізованою критикою до неупередженого, істинного прочитання і високого поцінування... Прокоментовані автором передмови листи, рецензії, спогади чітко окреслюють усі події, що відбувалися навколо «Птах, що полишають гнізда...» аж до його тріумфу, визнання роману як одного з «небагатьох прозових творів, які з вершин сучасності кидають світло на минуле, що подається крізь серпанок спогадів мудрих людей з народу» [1]. Завершують розділ «Документи» промовисті коментарі, базовані на спогадах рідних, друзів, знайомих.

Великий за обсягом і глибокий за змістом розділ «Додатки» складають листи, документи, рецензії, статті, уривки з монографій, роман «Птахи полишають гнізда...» на сторінках «Щоденника» І. Чендея. Серед 47 документів справи маємо протоколи зборів первинної партійної організації закарпатського відділення СП України, партійні постанови, довідки різних копій, характеристики на І. Чендея, статті у періодичних виданнях та ін. Професор О. Рарицький зазначає: «Зібрані матеріали — важливі релікти епохи, які дадуть змогу наступним поколінням дослідників проводити ґрунтовний аналіз творчості письменника із залученням фактологічного матеріалу, вміщеного в книжку» [3]. На думку вченого, «документи, систематизовані у виданні, сприймаються як метажанрове явище, оскільки поєднують у собі різножанрові нефікційні сегменти і вставки й прочитуються як єдиний цілісний і завершений текст, що свідчить про його міжджанровий синкретизм» [3].

Варто відзначити багаторічну невтомну, самовіддану працю ученого-чендеезнавця над формуванням розділу «Бібліографія літератури про роман І. Чендея «Птахи полишають гнізда...», куди увійшли видання роману різних років із їх детальним описом; рецензії на роман, статті, інтерв'ю, монографії, дисертації (автореферати) про творчість І. Чендея, зокрема роман «Птахи полишають гнізда...». Привертає увагу читача вдало дібраний ілюстративний матеріал.

Рецензована праця позначена глибиною розробки проблеми, переконливою аргументацією, важливими коментарями й узагальненнями, що базуються на скрупульозно вивірених фактах, архівних матеріалах, укотре засвідчує високий професіоналізм авторів-упорядників. Успіх «Персональної справи Івана Чендея № 18257: Том 1. Історія роману «Птахи полишають гнізда...» полягає не тільки у високому науковому рівні автора ідеї проекту, а й у його погляді на феномен Івана Чендея — письменника і громадянина, якому довелося жити в складних умовах радянської тоталітарної системи і залишатися вірним своїм життєвим і творчим принципам.

Безумовною і очевидною є наукова і практична цінність книги, яка дасть змогу розширити науковий, історичний, історико-літературний дискурс сучасного літературознавства.

#### Список використаних джерел:

1. Гром'як Р. Про прозу письменників Закарпаття. *Закарпатська правда*. 1988. 28 травн. С. 3.

2. Персональна справа Івана Чендея № 18257: Том 1. Історія роману «Птахи полишають гнізда...» / автор ідеї проєкту, упоряд., вст. ст. та наук. ред., комент., добір ілюстр. матеріалу, підгот. до друку додатків д-ра філол. наук, проф. С. Кіраля; підгот. до друку документів справи та окремих комент. канд. філол. наук В. Подриги. Київ; Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2024. Т. 1. 736 с.
3. Рарицький О. Шлях істини: роман Івана Чендея «Птахи полишають гнізда...» [Рец. на кн.: Персональна справа Івана Чендея № 18257: Том 1. Історія роману «Птахи полишають гнізда...» / автор ідеї проєкту, упоряд., вст. ст. та наук. ред., комент., добір ілюстр. матеріалу, підгот. до друку додатків д-ра філол. наук, проф. С. Кіраля; підгот. до друку документів справи та окремих комент. канд. філол. наук В. Подриги. Київ; Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2024. Т. 1. 736 с.]. *Слово і час*. 2024. № 2. С. 110-112.
4. Штонь Г. Творити, як жити, повнокровно. *Літературна Україна*. 1984. 6 грудн. С. 3.

#### References:

1. Hromiak R. Pro prozu pysmennykiv Zakarpattia. *Zakarpatska pravda*. 1988. 28 travn. S. 3.
2. Personalna sprava Ivana Chendeia № 18257: Tom 1. Istoriia romanu «Ptakhy polyshaiut hnizda...» / avtor idei proiektu, uporiad., vst. st. ta nauk. red., koment., dobir iliustr. materialu, pidhot. do druku dodatkov d-ra filol. nauk, prof. S. Kiralia; pidhot. o druku dokumentiv spravy ta okremykh koment. kand. filol. nauk V. Podryhy. Kyiv; Uzhhorod: TOV «RIK-U», 2024. T. 1. 736 s.
3. Rarytskyi O. Shliakh istyny: roman Ivana Chendeia «Ptakhy polyshaiut hnizda...» [Rets. na kn.: Personalna sprava Ivana Chendeia № 18257: Tom 1. Istoriia romanu «Ptakhy polyshaiut hnizda...» / avtor idei proiektu, uporiad., vst. st. ta nauk. red., koment., dobir iliustr. materialu, pidhot. do druku dodatkov d-ra filol. nauk, prof. S. Kiralia; pidhot. o druku dokumentiv spravy ta okremykh koment. kand. filol. nauk V. Podryhy. Kyiv; Uzhhorod: TOV «RIK-U», 2024. T. 1. 736 s.]. *Slovo i chas*. 2024. № 2. S. 110-112.
4. Shton H. Tvoryty, yak zhyty, povnokrovno. *Literaturna Ukraina*. 1984. 6 hrudn. S. 3.